

УДК 376.09

*Головко Н. І.**к. пед. н.,
доцент кафедри педагогіки
КНУ ім. Тараса Шевченка*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ІЗ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ, СКОЄНИХ ПІДЛІТКАМИ

У статті розглядається вагома роль соціального працівника у профілактиці злочинності серед підлітків належить соціальному педагогові. Адже він допомагає вихованцю пізнати навколишнє соціальне середовище, піклується про формування моральних, правових, загальнолюдських цінностей, аналізує процес формування особистості, як соціальне явище, процес розвитку її нахилів і здібностей.

***Ключові слова:** соціальний педагог, профілактика злочинності, підлітки.*

В статье рассматривается весомая роль социального работника в профилактике преступности среди подростков принадлежит социальному педагогові. Ведь он помогает воспитаннику познать окружающую социальную среду, заботится о формировании нравственных, правовых, общечеловеческих ценностей, анализирует процесс формирования личности, как социальное явление, процесс развития его склонностей и способностей.

***Ключевые слова:** социальный педагог, профилактика преступности, подростки.*

The article deals with weighty role of social worker a large role in the prevention of crime among adolescents owned social pedagogues. After all, it helps to know the pupil social environment, cares about the formation of moral, legal, human values, analyzes the process of identity formation as a social phenomenon, the development of aptitudes and abilities

Keywords: social work, crime prevention, adolescents.

Підлітковий період – один із найважчих періодів розвитку особистості. Головною особливістю даного вікового періоду є потреба у звільненні з-під контролю й опіки дорослих, спрямованість до незалежності, самостійності та утвердженні себе як особистості. Однією з найважливіших складових процесу соціалізації підлітків є виникнення і розвиток у них уявлень про правила поведінки, що співпадають чи не співпадають з традиціями і звичаями людської спільноти, про моральне чи аморальне, таке, що схвалюється або засуджується, що дозволено або заборонено, і саме ці уявлення покладаються в основу саморегуляції індивідуальної та колективної поведінки. Тому проблема профілактики злочинності підлітків завжди була і є актуальною. Від того, як здійснюються заходи з недопущення злочинів неповнолітніх, залежить стан і тенденції злочинності в майбутньому.

Профілактиці правопорушень підлітків присвячено ряд досліджень вітчизняних і зарубіжних учених. В Україні дослідженнями профілактики правопорушень підлітків займалися О. Ємець, В. Єрмоєнко, Г. Кашкар'єв, Н. Квітковська, І. Козубовська, Г. Мінковський, С. Немченко, В. Оржеховська, Є. Петухов, О. Пилипенко, Г. Пономаренко, О. Северов, В. Татенко, Т. Федорченко, М. Фіцула, Ю. Янченко та ін.

Аналіз літературних джерел і результати наукових досліджень Г. Бочкар'єва, В. Деева, В. Єрмакова, К. Ігорева, Т. Калашнікової, В. Ковальова, В. Кондратенка, Г. Мінковського, В. Оржеховської, О. Пилипенка, В. Тюріної, Т. Федорченко з проблем соціальної педагогіки дозволив нам зробити висновок, що правопорушення – це такі дії, що не відповідають соціально визнаним нормам морально-правових відносин, і виявляються у формах, за якими настає адміністративна і правова відповідальність, а отже, це будь-яке невиконання не тільки моральних, але й правових норм, вимог законів про належну поведінку. Підлітки-правопорушники – це особи шкільного віку, які скоюють правопорушення (дрібні крадіжки, хуліганство), проявляють різні форми агресії, порушують адміністративні та інші норми,

перебувають на шкільному обліку та в органах і службах у справах неповнолітніх.

Правопорушення, здійснені неповнолітніми, – це небезпечне соціальне явище, оскільки, по-перше, негативно впливають на формування особистості; по-друге, завдають значної шкоди суспільству через втрату трудових ресурсів (лише третина покараних повертаються до повноцінного суспільного життя); по-третє, відіграють значну роль у формуванні рецидивної злочинності (дві третини рецидивістів розпочинають свій злочинний шлях ще неповнолітніми).

Виконати завдання з профілактики правопорушень допоможе соціально-педагогічна діяльність. Правильно організована соціально-педагогічна діяльність передбачає орієнтацію на особистість, індивідуальність людини, надання їй комплексної соціально-психолого-педагогічної допомоги в розв'язанні особистісних проблем, усвідомленні себе творцем власного життя. Теоретичний аналіз вітчизняних і зарубіжних досліджень (Т. А. Василькової, Ю. В. Василькової, О. В. Безпалько, М. А. Галагузової, І. Д. Зверевої, А. Й. Капської, Л. В. Мардахаєва, Л. І. Міщик, Р. В. Овчарової, С. Я. Харченка, М. В. Шакурової та ін.) дає можливість зрозуміти сутність соціально-педагогічної діяльності, яка полягає у допомозі людині в успішній інтеграції у суспільство і зміні тих обставин, які цьому заважають.

Мета статті – розкрити сутність соціально-педагогічної діяльності соціальних працівників із профілактики злочинів, скоєних підлітками.

Боротьба зі злочинністю неповнолітніх – одна з центральних проблем боротьби зі злочинністю загалом. Показники злочинності неповнолітніх відбивають певною мірою ситуацію в суспільстві загалом, причому, можливо, не так сьогодні, як завтра, післязавтра, тобто в майбутньому. Злочинність неповнолітніх є самостійною кримінологічною проблемою, оскільки відрізняється від злочинності дорослих, що зумовлюється віком злочинців, який знаменує соціально-психологічні особливості цієї категорії та їх статус у суспільстві.

Соціально-педагогічна діяльність – різновид професійної діяльності, яка спрямована на створення сприятливих умов соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її соціокультурних потреб або відновлення соціально схвалених способів життєдіяльності людини. Як стверджує науковець З. М. Шевців, соціально-педагогічна діяльність – це інтегроване, цілісне утворення, яке включає такі структурно-змістові компоненти: цільовий, мотиваційний, комунікативний, процесуальний, результативно-оціночний [3, с. 57].

Профілактика правопорушень серед неповнолітніх в Україні проводиться зусиллями соціально-психологічних служб, педагогів, співробітників соціальних служб, служб у справах неповнолітніх, працівниками правоохоронних органів. Соціальний педагог допомагає вихованцю пізнати навколишнє соціальне середовище, піклується про формування моральних, загальнолюдських цінностей, аналізує процес формування особистості, як соціальне явище, процес розвитку її нахилів і здібностей. Дослідники Н. Ю. Максимова, Л. А. Мороз, Л. І. Мороз, С. І. Яковенко зазначають, що в індивідуальній профілактичній роботі використовуються методи переконання, примусу, надання допомоги у вирішенні складних життєвих проблем. Залежно від її об'єкта індивідуальну профілактику можна поділити на:

1) ранню профілактику, спрямовану на ліквідацію обставин, які негативно впливають на формування особистості неповнолітніх, та запобігання їх залученню до злочинного способу життя;

2) усунення чинників, що вже сприяли заподіяння конкретних злочинів;

3) попередження рецидивних злочинів з боку неповнолітніх [2, с. 123].

У боротьбі зі злочинністю неповнолітніх важливе значення має саме рання профілактика, оскільки вона спрямована на усунення незначних, але небезпечних змін підлітків, які ще не стали на шлях злочинів. Ранню профілактику розуміють як сукупність заходів, що здійснюються державними органами та громадськими організаціями для:

- покращення умов життя та виховання неповнолітніх у випадках, коли зовнішні обставини загрожують їх нормальному розвитку;

- знешкодження джерел антисоціального впливу на них;

- корекції розвитку особистості неповнолітніх, які мають некримінальні відхилення у поведінці, для того, щоб не дати їм можливості перейти до вчинення злочинів [2, с. 123].

Специфіка індивідуальної профілактики вимагає врахування:

- психологічних процесів (особливостей уваги, мислення, пам'яті, сприймання), що відбуваються у свідомості правопорушника при формуванні антисоціальних поглядів, переконань, звичок;

- рівня світогляду та морального розвитку, моральних мотивів, властивих певній людині;

- характерних рис особистості, рівня свідомості, потреб та інтересів, а також поведінки до і після здійснення правопорушення;

- обставин, за яких у молодій людини виникли асоціальні наміри;
- негативних факторів конкретного середовища, що породжують мотиви девіантної поведінки.

Під час розроблення програми індивідуального профілактичного впливу провідною метою є позитивні зміни в особистості молодій людині щодо дотримання загальноприйнятих соціальних норм, правил, цінностей.

Другий рівень індивідуальної профілактики полягає в усуненні факторів, що вже зумовили злочини неповнолітніх, для того, щоб виключити можливість їх вчинення у майбутньому як цими ж, так і іншими підлітками, які перебувають під впливом зазначених криміногенних чинників. Сюди входять: а) своєчасне припинення злочинної діяльності та створення неможливості її продовження; б) порушення кримінальної справи, вибір запобіжних заходів; в) забезпечення виховно-профілактичного впливу кримінально-процесуальними методами; г) застосування правових заходів до осіб, які залучили неповнолітніх до злочинної діяльності або тих, хто не виконує своїх обов'язків з виховання дітей; ґ) оздоровлення мікросередовища неповнолітніх злочинців.

Третій рівень індивідуальної профілактики спрямований на боротьбу з рецидивною злочинністю. Він включає такі заходи: а) перевиховання та виправлення неповнолітніх злочинців; б) надання допомоги у працевлаштуванні осіб, звільнених з місць відбування покарання; в) усунення джерел криміногенного впливу на них у побутовому оточенні [2, с. 125].

Основними напрямками соціально-педагогічної діяльності є:

- підвищення рівня соціокультурної адаптації індивіда чи групи;
- профілактика явищ дезадаптації;
- робота з людьми девіантної поведінки;
- соціально-педагогічна реабілітація та корекція;
- посередництво між людиною та середовищем;
- забезпечення розвитку і саморозвитку особистості.

Повсякчас підлітки слабо усвідомлюють, що їх вчинки мають правову оцінку, що право, закони супроводжують людину все її життя, щоб уміло та правильно користуватися своїми правами й добре виконувати свої обов'язки, не порушуючи прав і законних інтересів інших, треба знати закони. Звичайно, в дитячому віці неможливо знати детально всі закони. Але основне, що стосується дітей, вони повинні знати. Тобто те, що є протиправним вчинком або злочином, яка і з якого

віку законодавством встановлюється відповідальність за їх скоєння та в яких випадках відповідальність за дії дітей несуть їх батьки.

Таким чином, правовий нігілізм, низька правова культура, недотримання й порушення законів є домінуючими серед значної кількості неповнолітніх громадян України. Ростає число злочинів, які здійснюються підлітками. Також значну кількість становлять адміністративні правопорушення, які не підлягають об'єктивному підрахуванню.

У соціально-педагогічній роботі з профілактики злочинності серед підлітків повинні застосовуватися заходи:

- створення умов для формування позитивних якостей особистості в процесі трудової, навчальної, позашкільної та інших видів діяльності;
- забезпечення соціально-психологічної діяльності, педагогічно зорієнтованої на протидію негативним ситуаціям;
- надання комплексної психолого-педагогічної та медично-соціальної допомоги тим підліткам, які її потребують;
- забезпечення адекватної соціальної реабілітації неповнолітніх, які вчинили протиправні дії;
- стимулювання неповнолітніх до здорового способу життя;
- сприяння навчанню батьків, передбачивши проведення конференцій батьків на правові теми з обміном досвідом сімейного виховання;
- об'єднання зусиль різних служб, організацій на кінцевий результат.

Серед напрямів профілактичної роботи також можна виділити:

- правову освіту, розповсюдження інформації щодо правових можливостей подолання проблем (лекції, кіно-, відеолекторії, освітні програми, матеріали в ЗМІ, “навчання на рівних”);
- надання консультативної допомоги у вирішенні проблем (консультування юриста, психолога, лікаря, педагога, консультування в ЗМІ, телефонне консультування);
- надання кризової соціально-психологічної допомоги (кризові стаціонари, служби “Телефон довіри” тощо);
- соціально-педагогічну допомогу сім'ям з обмеженими педагогічними ресурсами, сім'ям із проблемними дітьми (сімейне консультування та психотерапія, соціальний захист і представництво інтересів сімей);
- соціальний захист і реабілітацію дітей із девіантних сімей (консультування, кризове втручання, позбавлення або обмеження батьківських прав, фостерінг);
- сприяння зайнятості населення, особливо представників соціально вразливих груп і груп ризику (центри зайнятості та працевлаштування, громадські роботи);

- створення умов для змістовного проведення дозвілля (творчі гуртки та студії, спортивні секції, дозвільні заходи, конкурси, вуличні ігрові майданчики);

- соціальну підтримку проявів позитивної соціальної активності (підтримка діяльності громадських організацій, груп соціальної дії, волонтерської роботи);

- профілактику наркоманії та алкоголізму [1, с. 47].

Висновки. Враховуючи викладене вище, можна дійти висновків, ще для посилення ефективності боротьби зі злочинністю неповнолітніх доцільно поряд із такими профілактичними заходами, як: виключення негативного впливу неблагополучної сімейної обстановки; надання психологічної освіти батькам та їх психологічне консультування; створення психіатричних центрів, які мають надавати допомогу в соціально-психологічній діагностиці та рекомендації правоохоронним органам щодо здійснення тих чи інших профілактичних заходів; виключення кримінологічного впливу підліткових угруповань та ін. – застосовувати заходи профілактики.

Література:

1. *Краснова Н. П.* Методика роботи соціального педагога / Н. П. Краснова, Л. П. Харченко. – Луганськ, 2002. – 111 с.

2. Злочинність неповнолітніх: причини, наслідки та шляхи запобігання : навч. посіб. / Н. Ю. Максимова, Л. А. Мороз, Л. І. Мороз, С. І. Яковенко ; за ред. С. І. Яковенка. – К. : КЮІ КНУВС, 2005. – 200 с.

3. *Шевців З. М.* Основи соціально-педагогічної діяльності : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / З. М. Шевців. – К. : ЦУЛ, 2012. – 246 с.